

РЕЦЕНЗІЯ

на рукопис Я. Д. Ісаєвича “Братства та їх роль в розвитку української культури XVI–XVIII ст.”

Я. Д. Ісаєвич правильно підходить до питання про братства як установи, які під зверхньою церковною формою містили прогресивне, світське ядро – були одним із проявів боротьби народних мас України за їх соціальне і національне визволення, за світську культуру. Дослідженню цього прогресивного характеру братств автор присвячує свою монографію.

Дослідною базою для праці Я. Д. Ісаєвича були, в першу чергу, архівні фонди, не тільки львівські (архів Львівської Ставропігії), але й багато збірок, посередньо зв’язаних з братствами (київські збірки, збірка Д. Зубрицького в Ленінграді, колекція Перемишльської капітули у Варшаві, відділ рукописів бібліотеки Чарторийських у Кракові та інші). Автор повністю використав літературу питання, звертаючи увагу також на ряд забутих дослідниками дуже цінних бібліографічних позицій. Автор виявив також солідне обізнання з закордонною літературою – з виданнями італійською, французькою, англійською та іншими мовами. Ця різноманітна, писана з різних позицій, література використовується автором критично, аналізується на основі єдино правильної марксистської методології.

До братств автор підходить, в першу чергу, з їх соціально-економічного боку, наполегливо аналізуючи навіть персональний склад братств, щоб відкрити класові тенденції братств в різних періодах їх розвитку. Він констатує, що Львівська Ставропігія в кінці 16 – на початку 17 ст. була організацією рем[ісників] і крамарів, в XVII ст. переважали заможні купці, а в XVIII ст. до неї почала входити також шляхта. В Луцьку керівництво було в руках шляхтичів, а в Києві – в руках духовенства. Відповідно до цього змінювались соціально-політичні і культурні інтереси і прагнення верхівки братств.

В праці Я. Д. Ісаєвича знаходимо цілий ряд нових наукових спостережень, які в іншому світлі відображають діяльність братств. Автор старається визначити, які організаційні риси внесли братства у міщанське середовище. Найважливішим він вважає соціально-політичну дисциплінованість міщанських громад: братські устами наказували членам вирішувати всі спори у колі братства, а не іти на суд загальноміський чи державний.

Я. Д. Ісаєвич присвятив багато уваги питанню про початок братської організації. Він відкидає здогади різних дослідників, які на основі згадок про “опікунів”, чи “старшин” приймали формальне існування братств в середині XVI ст. Автор наводить переконливі докази, що Успенське братство одержало Статут шойно 1586 року.

Автор розглядає питання про роль реформації у виникненні братств і висловлює погляд, що не можна доказати прямих реформаційних впливів – братства

на Україні зародились під впливом подібних соціально-економічних відносин, які були на Заході, і тому прийняли напрям, звернений проти духовенства.

Цінні спостереження Я. Д. Ісаєвича у питанні про те, як зароджувалась соціально-політична ідеологія братств. Автор звертає увагу на роль мандрівної інтелігенції – вчителів, студентів, друкарів, граверів, які також поширювали через малі братства ідеї всього братського руху.

З належною повнотою висвітлюється суспільно-політична діяльність братств, яка нерозривно пов'язана з їх культурно-освітньою працею. Зокрема, багато місця в монографії присвячено зв'язкам українських братств з Росією, Білорусією, Молдавією та іншими країнами.

Попередні дослідники діяльність братств закінчували подіями початку XVIII ст., коли найбільше з братств – Львівське прийняло унію. Я. Д. Ісаєвич поширив поле дослідження на XVIII вік, дав інтересну картину розвитку братств в період нових соціально-економічних перетворень, коли виступили нові тенденції і в культурному житті – це цінна сторінка монографії.

Автор дав нові спостереження про організацію братських шкіл, їх програму і педагогіку. Зокрема, інтересні його міркування про спроби Львівського братства увести до школи філософію і так підняти її на рівень вищої школи.

Багатий змістом розділ про видавничу діяльність братств. Автор наводить, між іншим, інтересні дані про те, що Львівське братство друкувало в XVIII ст. київські наукові видання, напр., “Арістотелеву філософію” Козачинського.

Автор в своїй монографії багато місця присвятив Львівському братству. Це цілком виправдано, бо Львів в 1580–1620-х рр. був найбільшим центром української культури і тільки в наступний період передав свою провідну роль Києву.

В цілому монографія Я. Д. Ісаєвича дає широку картину багатосторонньої діяльності братств в галузі культури, діяльності, зв'язаної з життям мас, з їх вільною боротьбою. Монографія своїм змістом і інтересним викладом заслуговує повністю на публікацію і може бути рекомендована до друку у видавництві “Наукова думка”. Необхідно, щоб це видання було ілюстрованим. Книжка повинна викликати зацікавлення широкого кола читачів – вчителів, студентів, краєзнавців.

підпис – автограф
(І. П. Крип'якевич)
академік Академії наук УРСР

7 травня 1965 р.

ЛНБ. Відділ рукописів. Фонд І. Крип'якевича. Папка 234. – С. 1–3.